

EMLEKEZÉS ARANY ALBERT LÁSZLÓRA

*A Csehszlovákiai Magyar
Demokratikus Népi Szövetség büntetőpere**

A Fórum Kisebbségkutató Intézet kiadásában, 2007-ben, Somorján megjelent *Emlékkönyv Arany A. László tiszteletére* nagyszerű mű. A könyv hátlapján olvasható ajánlószövegben ez áll: „A szlovákiai magyarok történetének kevés olyan személyisége van, aki méltán állítható példaképként a következő generációk elé. A kiváló tudós és a jogsértések ellen szavát bátran felemelő Arany Albert László minden bizonnyal ilyen. Neve mindezek ellenére ismeretlenül cseng az olvasó számára, közéleti helytállása és tudományos tevékenysége nem épült be a szlovákiai magyarok kollektív emlékezetébe...”¹ Még kevésbé épült be a neve és emléke a nemzeti kollektív emlékezetbe Magyarországon. Itt méltán Esterházy Jánosnak az önálló szlovák állam idején tanúsított bátor helytállását, majd hősi, megrendítő tragikus sorsát tartjuk számon. Ám őt követték mások, azok, akik a háború után a hontalanság éveiben Csehszlovákiában maradtak, éltek és ott emelték fel szavukat az alapvető emberi jogaitól megfosztott magyar emberekért. Azok közé, akik szóltak és tiltakoztak, akik igyekeztek tájékoztatni Európát a megfélemlítésről, az üldöztetésekről a teljes jogfosztásról, de akik hiába reménykedtek a győztes demokráciáktól jövő segítségben, azok közé tartozott Arany A. László is.

Csehszlovákia és ezen belül Szlovákia a második világháború után a győztes hatalmak közé tartozott, noha az

* Az itt közölt írás nem tart igényt önálló feltáró munka jellegére. Nagy-részt a *Hívebb emlékezésül...* és az *Emlékkönyv Arany A. László tiszteletére* c. munkákban közzétett forrásokra támaszkodik.

1939-ben létesült szlovák állam a háború végéig Németország szövetségese volt. A győzelmet – a Szlovák Nemzeti Felkelés leverése után – Csehszlovákiának a szövetséges hatalmak hozták, ám a magyarokkal szemben a csehszlovák hatalmat képviselők mégis a győztesek fölényével, indulatával viselkedtek és cselekedtek. A magyarokat megfosztották állampolgárságuktól és az ehhez köthető jogoktól, a magyarság egy részét elűzték lakhelyéről, 1946-ban a magyar iskolákat betiltották, magyar nyelvű újságok és könyvek nem jelenhettek meg. A szlovákiai magyarok keserveiről számos különféle műfajú írásmű számol be, idézi és őrzi az emlékeket.² A magyarokat Csehszlovákiában ért jogtalanságok összességükben olyasmik voltak, mint az ókori *capitis deminutio*, amely a jogalanyiságtól megfosztással járt; valóban, Csehszlovákiában magyarnak lenni azt jelentette, hogy ő csak csökevényes jogalany és alig cselekvőképes.

Az üldözöttek sorsáról és az irántuk való együttérzésről ékesen szólt *Emlékirataiban* Mindszenty József is: „...a nyár és ősz folyamán sűrűn érkeztek főhatóságomhoz megrázó jelentések a kiutasítások, bebörtönzések, gyűjtőtáborba utalások, az embertelenségek beláthatatlan sorozatáról... megállapítottuk, hogy erőszakos, durva eszközökkel tépik ki a magyarokat ősi lakóhelyükről, nyilatkozatban tájékoztattuk az ország lakosságát. A szabadvilág közvéleményének a figyelmét pedig az emberi jogok e kirívó megsértésére hívtam fel...”³

Ez állapotok létrejöttét, fennállását a magyar köztudatban az ún beneši dekrétumoknak tudják be, de érdemes arra is emlékeztetni, hogy már a dekrétumok előtt (1945. augusztus 2.) a Szlovák Nemzeti Tanács magyarellenes intézkedéseket tett; hogy Pozsonyban és más városokban a magyar szó tiltva volt, használata önbíráskodást és retorziót váltott ki, hogy a németek és a magyarok ellen uszító plakátok díszítették az utcák falait.⁴

Mit tehettek abban a helyzetben a szlovákiai magyarok?

– Voltak, akik csendben, megadóan túrték a jogfosztást, megalázást, és *ott maradtak*;

– voltak, akik elszenvedték a deportálást *csehországi szolgai munkára*;

– voltak, akik mindenféle nyomásnak, erőszaknak engedve a kilátástalanságban új nemzetiséget választottak, ezentúl szlováknak vallották magukat, vagyis *reszlovakizáltak*;

– voltak, akik Magyarországra önszántukból *áttelepültek*, mert nem vállalták a rájuk nehezedő nyomást, a rájuk váró nehéz sorsot, zaklatásukat, kilátástalanságot;

– voltak, akiknek túrniük kellett, hogy kiemelik őket a vagyonukból, otthonukból és *áttelepítik a lakosságcsere keretében* Magyarországra, többnyire az innen kitelepített németek, svábok helyére;

– voltak, akik ott maradtak Szlovákiában, vállalták, ami rájuk méretett, de szót emeltek, tiltakoztak, *felléptek az emberi, nemzeti jogaik megvonása ellen*.

Az utóbbiak közé tartoztak azok, akik megalakították a Csehszlovákiai Magyar Demokratikus Népi Szövetséget (továbbiakban CSMDNSZ vagy Népi Szövetség), akik abban részt vettek, tevékenykedtek. A Népi Szövetség, illetőleg megalapítói, résztvevői azt a feladatot tűzték ki, arra vállalkoztak, hogy a csehszlovákiai magyarok helyzetéről, jogfosztásáról adatokat gyűjtsenek, tényeket tárjanak fel, azokról tájékoztassák a magyarországi politikai tényezőket, egyházi személyeket és általuk a nyugati hatalmakat, az ENSZ szerveit.⁵

A Népi Szövetség tevékenységében részt vevők ellen 1949 februárjában Szlovákiában büntetőeljárás indult. A büntetőeljárás előzményeihez hozzátartozik, hogy a Népi Szövetség léte és működésére a szlovák szervek figyelmét a magyar államvédelmi szervek hívták fel. Ezek ugyanis Mindszenty József folyamatos megfigyelése során bukkantak rá arra, hogy szlovákiai magyarok őt a helyzetükről tájékoztatják. A magyar államvédelmi szervek 1949. február

13-án tartóztatták le az akkor Magyarországon élő Krausz Zoltánt, és február 20-án adták át a szlovák állambiztonsági szerveknek. Ezzel indult meg a Népi Szövetség tevékenységének feltárása, a szervezet felgöngyölítése⁶. (A továbbiakban a büntetőeljárást illetően az ítéletet az *Emlékkönyvben* illetően a *Hívebb emlékezésül* című művekben készült tanulmányok, iratok alapján ismertetem.)

A Népi Szövetség tevékenységében a részt vevők ellen a nyomozást, vizsgálatot a pozsonyi Kerületi Államvédelmi Hivatal folytatta le. 42 személyt vettek őrizetbe és hallgattak ki, köztük 18 római katolikus káplán, plébános, 8 református lelkész, 3 egyetemi hallgató volt. A pozsonyi Államügyészség 26 személyt állított vádlottként a bíróság elé, és közülük 10-et talált bűnösnek. Az eljáró bíróság a pozsonyi Állambíróság volt; a vádlottak cselekményeit az 1923. évi 50. sz. törvény alapján a köztársaság alapjai elleni bűncselekmény előkészülete büntették, államtitok elárulás büntették, közrend megzavarása vétségének minősítette.

A bíróság legsúlyosabb büntetéssel, 8 évi fegyházzal, *Arany Albert Lászlót* (40 éves tanár) sújtotta, ezen felül őt 100 ezer korona pénzbüntetésre és 10 évi közügyektől eltiltásra ítélte. A bíróság 5 személyre szabott ki egyenként 6 évi fegyházbüntetést, nevezetesen *Hentz Zoltánra* (26 éves, egyetemi hallgató), *Rostály Mihályra* (34 éves, római katolikus káplán), *Hajdú Lászlóra* (28 éves, gépészmérnök), *Varró Istvánra* (29 éves, egyetemi hallgató), *Krausz Zoltánra* (26 éves, filmrendező); 5–5 évi fegyházbüntetést kaptak: *Lipcsey Gyula* (29 éves, egyetemi hallgató), *Bokor Ferenc* (40 éves, kántortanító), *Mészáros Gyula* (31 éves, római katolikus káplán); 2 évi fegyházra ítélte a bíróság *Vízváry Lászlót* (39 éves, református lelkész). E szabadságvesztés-büntetésen felül valamennyi vádlottat 10 ezer korona büntetésre és 10 évi közügyektől eltiltásra ítélte. (A legidősebb vádlottak tehát Bokor Ferenc, Arany A. László 40 évesek, a legfiatalabbak, Hentz Zoltán és Krausz Zoltán 26 évesek voltak.) A bíróság

a többi vádlottat, 22 főt, a vád alól felmentette. A Népi Szövetség elleni büntetőperben az elsőfokú bíróság összesen 55 évi fegyházbüntetést, 190 ezer korona pénzbüntetést rótt ki, ezenfelül kimondta a közügyektől való eltiltást.

Az elítélt vádlottaknak az elsőfokú ítélet ellen benyújtott fellebbezését a Prágában székelő Legfelsőbb Bíróság elutasította.

Az elsőfokú bíróság az ítélet rendelkező részében vádlottként külön-külön állapította meg, kit mely cselekmény elkövetésében találta bűnösnek. Az I. r. vádlott Hentz Zoltán és VII. r. Lipcsey Gyula terhére rótta, hogy 1945 őszén megállapodtak, hogy megalapítják a Csehszlovákiai Magyar Demokratikus Népi Szövetség elnevezésű titkos szervezetet. Ebben való részvételre másokat kértek fel, 1946-os év folyamán együtt kiadták a Gyepű Hangja című magyar röplapot, különböző a csehszlovákiai viszonyokra vonatkozó híreket és egyéb anyagokat gyűjtöttek, mint plakátokat, újságcikkeket, és egyéb adatokat és ezeket elküldték Magyarországra reakciós magyar politikai tényezőknek, nevezetesen Mindszenty bíborosnak.

A III. r. Varró István és IV. rendű Krausz Zoltán terhére rótta a bíróság, hogy kiadták az Észak Szava című illegális röplapot, memorandumot elkészítve Magyarországra mentek és ott átadták reakciós politikai tényezőknek és Mindszenty bíborosnak.

Az V. r. dr. Arany László terhére rótta a bíróság, hogy 1947 elején tagként belépett a CSMADNSZ elnevezésű szervezetbe. 1947 májusában összehívta az említett szervezet titkos gyűlését a bratislavai Szlovák Egyetem épületébe, a magyar szeminárium helyiségébe. Ezen a gyűlésen jóváhagyták a Mindszenty bíborossal való kapcsolatot, és a bíborosnak azt a kívánságát, hogy gyűjtse-nek híveket a csehszlovákiai nemzetiségi viszonyokról, hogy külön kérdőíveket adnak ki, ezeket elkészítve útján terjesztik, és a kitöltött kérdőíveket elküldik Mindszenty bíborosnak. Arany A. László az említett gyűlés után Mészáros Gyulával együtt megfogalmazta a hírek gyűjtését szolgáló kérdőívet. 1947 júliusa táján megszervezte Mindszenty bíboros számára a felszabadulás után megjelent

Törvények és rendeletek tárát, valamint a Szlovák Nemzeti Tanács rendeleteinek tárát.

Az ítélet indokolási részében a bíróság lényegében a rendelkező részben felsoroltakat ismétli, idézi, de utal a vádlottak védekezésére is. Például Hentz Zoltán és Lipcsey Gyula tagadták, hogy kezdettől fogva tudomásuk volt arról, hogy a szervezet támogatja Mindszenty reakciós programját. Dr. Arany A. László, Mészáros Gyula és Rostály Mihály – közli a bíróság az ítélet indokolásában –, mind a három vádlott tagadta a bűnösségét, azzal védekezve, hogy csak javítani akartak a köztársaságban élő magyarok helyzetén, és hogy nem tudtak arról, hogy létezik valamiféle titkos szervezet, és hogy a szervezet mögött Mindszenty bíboros áll.

A büntetések kiszabásánál a bíróság általában enyhítő körülménynek vette a beismerést vagy részleges beismerést. Arany A. László esetében azonban a bíróság nem látott semmiféle enyhítő körülményt, és ezért tekintettel a bűnösség magas fokára szabta ki a vádlott bűnösségének megfelelő büntetést.

Az elsőfokú ítélet rendelkező része alakilag szabatos jogi mű volt, megfelelt egy európai jogi kultúrával rendelkező bírósággal szemben támasztható követelményeknek. Az ítélet indokolása azonban alig felel meg ilyen követelményeknek; bizonyítékként többnyire csak utal a vádlottak beismerésére vagy részleges beismerő vallomására. Amit kellett volna bizonyítani, nevezetesen hogy a vádlottak cselekményei Csehszlovákia meghatározott alkotmányos alapintézményei ellen irányultak volna, az elmaradt. Ehelyett kaptunk egy politikai ízű kijelentést; Idézzünk hát az ítélet indokolásából egy jellemző részt: „Ha tehát összegezzük valamennyi vádlott tevékenységét, látjuk, hogy a cél, amelyre törekedtek a Délkelet-Európa államaiban, nevezetesen a Csehszlovák Köztársaságban fennálló népi demokratikus rendszer megdöntése volt. Ez világos abból, hogy a vádlottak tevékenysége nem volt egyedülálló, Délkelet-Európa államaiban. Világos, mint ahogyan az később kiderült, hogy a reakciónak ezt az aknamunkáját külföldről irányították a

nyugati imperialisták és a népi demokratikus államokbeli exponenseik és ez utóbbiak közé tartozott Mindszenty bíboros is.”⁷

Az ítéletből némi iróniával arra következtethetünk, hogy Csehszlovákia népi demokratikus rendszerének lényegéhez, alkotmányos berendezkedéséhez hozzátartozott a magyarok teljes jogfosztása, törvényen kívül helyezése, és a vádlottak azért voltak büntetendőek, mert a cselekményeik éppen ezzel fordultak szembe.

A büntetőítélet Mindszenty József szerepét a Népi Szövetségben tendenciózusan túlértékeli, hiszen a felvidéki magyarok futottak fűhöz-fához, segítségért fordultak magyar kormányzati szervekhez, befolyásos személyiségekhez, nemzetközi szervezetekhez. A szlovákiai magyarok körében – és ezt számos írásban, memorandumban nyomon követhetjük – a minden formában megnyilvánuló tiltakozásokból kitűnik, nem külső ösztönzésre, hanem belső szükségletből támadt fel az önvédelem ösztöne és a cselekvés. A párizsi békeszerződés (1947) előtt indult Népi Szövetségben még álmódott néhány naiv magyar az országhatárok újrendezéséről, de ezek irrealitásuk miatt nélkülözték a társadalmi veszélyességet, különösképpen a békeszerződés után, tehát az ítélelhozatal idején is.⁸

Miért és mi végett alakult a Népi Szövetség? Ezt indokolja, erről ad számot a fegyházból történt szabadulásuk után a rehabilitálás hiányát sérelmező, a legfőbb ügyészhez intézendő panaszukban *Arany A. László* és *Lipcsey Gyula* eképpen:

„A beneši burzsoá neofasizmus, a Csehszlovák Köztársaságban a magyarok számára meghozta a minimális emberi jogoktól való megfosztást: megfosztották őket a hivatalos cselekményekre, tehát a házasságkötésre, a biológiai sokasodásra való jogtól, megfosztották az állampolgárságtól, a vagyoni jogoktól, a munkához és a művelődéshez való jogtól. 96 ezer magyar (munkaképes) és öregek és csecsemők

deportálását hozta magával Csehországba 30 kilós csomagokkal, minden vagyonuknak az elvesztését, kényszermunkát a cseh gazdáknál létminimumért, meghozta a magyarok összefogdosását, bezárásukat koncentrációs táborokba, a verésüket, a bebörtönözésüket a magyar szóért, a fejük megkopasztását, az emberi méltóság megalázását, magával hozott atrocitásokat az áttelepítések során, magával hozta elemi iskolák bezárását közel 4 évre, és a kizárásukat minden közép- és felsőfokú iskolából. Magával hozta a csehszlovákiai magyaroknál a teljes szociális és művelődési kulturális hanyatlást, a politikai tudat elvesztését. Mint a fuldoklók, minden lehetőségbe belekapaszkodtunk – szalmaszálba és borotvába is. Voltunk Benešnél, a kormány megbízottaknál, Rákosi Mátyásnál és a főrabbinál, de eredménytelenül. Emiatt, mint állampolgárság nélküli emberek, akik védekeznek a felsorolt cselekményekkel szemben, 1947-ben elhatároztuk, hogy benyújtjuk a mellékelt kérelmet a minimális emberi jogokért, mégpedig a Csehszlovák Köztársaság kormányának, a Magyar Népköztársaság kormányának, az Egyesült Nemzetek Szervezetének. Az 1948. évi februári fordulat után mérsékelt javulás állt elő, és lemondtunk tehát ama szándékunkról, hogy kérelmet terjesszünk elő. 1949-ben azonban letartóztattak minket...” Dátum nélkül. aláírás: *Lipcsey Gyula*, munkás-ács, *Arany A. László*, kútszivattyú-kezelő.⁹

Ki volt *Arany Albert László*? Válaszként magyarul közöljük, idézzük a szlovákul írt önéletrajzát ekképpen:

„Betlérén, a rozsnyói járásban 1909. november 19-én születtem. Apám bányász volt, 1911-ben elszenvedett bal eset következtében halt meg. A fivérem kárpitos, a nevelőnk bognár volt. Elemi iskolát Rózsnyón, magyarul, reál gimnáziumot ugyanott szlovákul végeztem, közben bognár-, illetőleg kovácsműhelyben dolgoztam. Az 1930-as években kisegítőtanító voltam, majd Pozsonyban a Dialektológiai Intézet munkatársa. E munkásságom mellett elvégeztem a bölcsészkart, és a Dialektológiai Intézet vezetője lettem,

a Šafarik-Tudós Társaság magyar bizottságának titkára, a Komensky Egyetem szláv szemináriumán tanársegéd, középiskolai tanár és 1943-ban a Tudományos Akadémia főmunkatársa voltam.

1946-ban az Akadémiából elbocsátottak, mint olyan magyart, akinek »nincs bűne, de érdemei sem«, anélkül azonban, hogy a hatályos törvényi rendelkezéseknek megfelelően az igazolási jegyzőkönyvet nekem kézbesítették volna, amivel törvénytelenül megfosztottak a védekezés lehetőségétől, valamint az igénytől a létfenntartási minimumra. Ezért 1947-ben arra törekedtem, hogy követeljem, mint a legelemibb emberi jogot: a törvények megtartását a magyarokkal szemben is, és emiatt az 1926. évi [helyesen 1923. évi] 50 tv. alapján 1949-ben elítéltek, és több mint 6 évre bebörtönöztek, amiből több éven át bányában dolgoztam, és sérülésem után a felszínen. 1955-től Rozsnyón a Járási, majd Helyi Nemzeti Bizottságnál dolgoztam, ahol is rendeztem a levéltárat, majd Bányász-múzeumot szerveztem, 1958. január elsejétől Pozsonyban a Főfelszámoló Hivatalban levéltárosként, és a Hivatal felszámolása után 1961. augusztus 15-től a Vízügyek (vállalatának) Kerületi Igazgatóságán dolgoztam, Pozsony, Malinovsky u. 576. Az itteni munka a nehéz fémeszközökkel súlyosan balesetveszélyes volt, és két sérülésem után munkahelyet szívesen változtatnék. Pozsony, 1962. június 30.¹⁰

Az előbb leírt önéletrajztól némelyest eltérő, kiegészítést tartalmazó önéletrajzot közöl az *Emlékkönyv* (47. o.), amely egyebek mellett arról szól: „1958 január elsején felmondtam, és azóta a Főfelszámoló Hivatalban levéltárosként dolgoztam. Az én gondjaimra volt bízva néhány száz vállalatnak cca. 1000 négyzetméternyi rekeszben elhelyezett irattára, azokat selejteztem és átadtam cca. 8000 kilogramm iratmennyiséget a gyűjtőbe. A Főfelszámoló Hivatalt felszámolják, ezért keresek új munkahelyet.”

Az első ún. bécsi döntés után (1938. november 2.), amelynek alapján a magyarok lakta területeket Magyaror-

szághoz visszacsatolták, Szlovákiában maradt magyarok kisebbségben, szórványokban, mintegy hatvanezren szélességi, kelet-szlovákiai városokban, falvakban, a Nyitra melletti zobor-aljai falvakban és Pozsonyban éltek. A szlovákiai magyarok tekintélyes politikai vezetője vitán felül Esterházy János, az Egyesült Magyar Párt elnöke volt. A magyar értelmiség emellett többféle egyesületben, társaságban tömörül (Toldy-kör, Prohászka-kör, a Szlovákiai Magyar Kultúr Egyeslet (SZEMKE), a Magyar Egyetemisták /akadémikusok/ Köre (a MAK). Jelentős értelmiségi centrummá nőtte ki magát Arany A. Lászlónak köszönhetően a pozsonyi Egyetemen működő magyar szeminárium. Erről Király Péter, szlavista, szláv nyelvek kutatója, így emlékezett meg: „Arany A. László... maga köré gyűjtötte azokat a magyar fiatalokat, akik a magyar nyelvjárások és néprajz iránt érdeklődtek, részükre előadásokat tartott, majd a szakmai előkészítést gyakorlati terepmunka követte. Így jutottunk el a Nyitra vidéki magyar lakosságú Gerencsér (Hrnčiarovce), Pográny (Pohranice), Csitár (Štitare), Kolon (Kolinany), Zsére (Žirany) és más községekbe, valamint a Pozsony (Bratislava) melletti ugyancsak magyar Püspökibe (Podunajske Biskupice). Emellett arra is buzdított, hogy saját magunk is végezzünk helyszíni gyűjtéseket.”¹¹

Arany A. László egyetemes műveltségű ember volt, ismeretei kiterjedtek a magyar történetre, irodalomra, társadalomtudományokra, kiváltképp a szociológiára is. Szellemi, intellektuális hatása a bölcsészkörokon is túlterjedt. Előadásokat tartott, beszélgetéseket folytatott más szakmájú egyetemi hallgatókkal, a diákkollégiumok lakóival.¹² Többen az egyetemi hallgatók közül nem magyar tannyelvű középiskolából érkeztek. Arany A. L. segítette őket a magyar történelemben, irodalomban való eligazodásban, felkeltette az érdeklődésüket a magyar történelem nagy korszakai, a magyar irodalom klasszikusai, a népi írók, az újabb szociográfiai irodalmi irányzatok iránt.

Mint tudóst, alkotót, elsősorban nyelvészként és etnográfusként tartják számon. Az *Emlékkönyv* közzéteszi műveit, illetőleg tudományos műveit a 119–433. oldalon. Nyelvészeti tevékenységéről *Simon Anna*, néprajzi munkásságáról *Liszka József* számolt be értékelő tanulmányaikban. Már ezt megelőzően, 1993-ban a *Nyitrán* megjelent *Arany Albert László Emlékkönyvben* értékelték a tudományos tevékenységét, az említettekén kívül Turczel Lajos, Szabómihály Gizella, Telekiné N. Ilona, Simon Attila, Gunda Béla, Sima Ferenc, Szépe György.¹³

Külön figyelmet érdemel a Hajdú Péter által írt méltatás, értékelés.¹⁴ A bécsi tanári éveire visszaemlékezvén írásának bevezetésében megemlékezik Arany A. Lászlóval történt találkozásáról, barátságukról. Röviden ismerteti Arany életútját és értékeli tudományos teljesítményét és a nyelvtudományban elfoglalt helyét. Itt néhány gondolatát idézem: „Király Péter közreműködésével sikerült levélváltásba jutnom Pozsony legendás nyelvészével, Arany Albert Lászlóval, akinek a segítségével a Travaux De Cercle *Linguistique De Prague* szinte teljes sorozatához hozzájutottam, nem is szólva Arany *Kolon nyelvjárásának fonológiai rendszere* című könyvéről, amely a maga nemében páratlan vállalkozás volt... A könyv voltaképpen az első magyar fonológiai analízist és leírást nyújtja... A magyar nyelvészet vesztesége, hogy Arany könyvének csak 40 teljes példánya jelent meg... A magyar nyelvészet nem honorálta Arany tevékenységét, idegen volt számára a fonológiai rendszerek egzakt logikai és pszichológiai problémája ...egész életében foglalkoztatták és rabsága, majd ezt követő szabad éve alatt – betegsége ellenére – állandóan olvasott és töprengett súlyos elméleti, lélektani és filozófiai kérdések megoldását keresve.” (94. o.)

Arany A. L. elítéltetése után 1950. február 1. és 1955. május 12. között rabként dolgozott: Lipótváron, Ilaván, Jakubčovicén, Rtynen, Jachymovban. Az 1966. március 15-

BÁRÓ BORNEMISSZA ELEMÉRNÉ SZILVÁSSY CAROLA, HELIKON
NAGYASSZONYA, A TRILÓGIA IHLETŐJE,
Szénrajz (Ráday Archivum)

én Rozsnyón kelt nyilatkozatában (amit valószínűleg munkahelyi pályázatához csatolt) börtönéveiről egyebek között szlovákul ezt írta:

„Az állami bíróság által elítélve 1953. év elejétől kezdve nehéz munkát voltam kénytelen végezni, 9 hónapon át a Novy Jičín-i börtön kőbányájában Jakubčovicén, ahol naponta 8-10 csille, vagyis cca. 1,5 tonna követ vagy meddőtt kellett teljesítenem 300–500 méter távolságra. 1954 januárjától Zd. Nejedlý Tmavý důl nevű bányában dolgoztam a föld alatt, és mintegy egy hónap múlva bányaomlás betemetett és munkahelyi sérülést szenvedtem. Ezután gépjárművel a Hradec Králove-i kórházba szállítottak kezelésre, mintegy három hónapig. Az az időszak volt a legnehezebb, I. osztályú munkával, és a gyógykezelés idejét is ide kell számítani. A baleset következtében a munkaképességem egész életemre lecsökkent, és amiatt más munkára osztottak be lágerekben és bányászati munkahelyeken Jachymov területén, ahol is különösen nehéz körülmények között dolgoztam, radioaktív környezetben egészen 1955. május 12-ig.”¹⁵

A rabmunkáról Arany rabtársa, *Krausz Zoltán* így emlékezett meg:

„Bercit (tudniillik Arany Albert Lászlót) szemüvege miatt nem sorolták be a bányába, hanem annál sokkal szörnyűbb helyre került, az uránszurokérc válogatásához, automata gép osztályozta a radioaktív anyagot, a munkája az volt, ha felakadt a szurokérc, közbe kellett avatkoznia, így állandóan erős sugárzásnak volt kitéve.”¹⁶

A Csehszlovákiai Magyar Népi Demokratikus Szövetség ellen folytatott per koncepció per volt. A társadalomra, az államra ugyanis semmilyen reális veszélyt nem hozó, nem képviselő cselekményeket tudatosan óriási jelentőségűnek tüntettek fel a büntetőperben, az ítéletben. Pedig nyilvánvaló volt a párizsi békeszerződés (1947. február 10.) és az 1948. február 25-i kommunista hatalomátvétel után, hogy Csehszlovákia államberendezkedése, biztonsága szí-

lárd, sérthetetlen. Az 1949-ben kezdődött per aránytalan és méltatlan reakció volt az elítéltek 1945. évi és későbbi az emberi és nemzetközi jogok tiszteletben tartásáért folytatott tevékenységére.

A per koncepciójás jellegét tökéletesen kifejezi az ítéletnek már korábban idézett része, amely szerint a Csehszlovákiai Magyar Demokratikus Népi Szövetség működése egy összeesküvés része volt „...a reakciónak az aknamunkáját ui. külföldről irányították a nyugati imperialisták és a népi demokratikus államokbeli exponenseik...”

A szocialista országokban lefolytatott – a történelemből ismert – több más koncepciójás perben is a felrótt bűnben vezérmotívumnak tüntették fel az imperialisták és kiszolgálóik aknamunkáját. Amiben azonban a Népi Szövetség ellen folytatott per elütött a többi koncepciójás perekétől, az az volt, hogy ez egy etnikai kisebbség reprezentánsai ellen, valószínű jogvédő tevékenységük miatt folyt. Hiábavalónak bizonyult itt az 1948. december 10-én az ENSZ közgyűlésén kihirdetett Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 7. cikke, amely szerint „Mindenkinek joga van egyenlő védelemhez a jelen Nyilatkozatot sértő minden megkülönböztetéssel és minden ilyen megkülönböztetésre irányuló felbujtással szemben”.

Arany A. László 1955. május 12-én a Csehszlovákia felszabadulásának 10. évfordulója alkalmából hirdetett közkegyelem következtében *nyerte vissza a szabadságát*. Ezután, amint az a már korábban idézett életrajzából is kitűnik, megélhetése érdekében is munkát vállalt, emellett azonban tudományos tevékenységét is tovább folytatta. Kiszabadulása után még 12 évig élt. *1967. október 13-án, 58. életévében rákos betegségben halt meg Rozsnyón.*¹⁷

Arany A. László rabsága idején több kísérlet történt a felmentése és a rehabilitálása érdekében, minden kísérlet azonban eredménytelen volt. A rehabilitálására már csak halála után került sor: a Kassai Kerületi Bíróság, a Magyar

Népi Szövetség ügyében hozott büntetőítéletet hatályon kívül helyezte, és az elítélteket, köztük Arany Lászlót *bírósági rehabilitációban részesítette*. A cselekményeink – írta *Krausz Zoltán* – „nem ütköztek államvédelmi törvénybe, ezért is részesültünk mindnyájan rehabilitációban 1990. szeptember 12-én a Kassai Kerületi Bíróság döntése alapján: dr. Arany A. László, Rostály Mihály, Hentz Zoltán, Varró István, Vízváry László mindnyájan halottak, a csoportból élnek még Mészáros Gyula, Lipcsey Gyula, Hajdú László és én Krausz Zoltán.”¹⁸

Utószó

Tanulmányában *Simon Attila* Arany Lászlóról mint ember-ről, személyiségéről, szép, hiteles képet tár elénk. Elmondja az olvasónak, hogy „...a vastag szemüveg mögött egy erős akaratú, életét a tudománynak áldozó és feltevő ember rejtőzik... már fiatalon a szlovák nyelvészet közvetlen élvonalába tudott emelkedni...” A börtönévei után „...hosszú éveket fizikai munkásként dolgozott, halálos betegen, rokkant nyugdíjasként is vissza tudott térni a tudományos életbe... Kortársai még egy tulajdonságát emelik ki vele kapcsolatban, mégpedig – már konokságnak tűnő gerinccességét”. (*Emlékkönyv*, 49. o.)

Arany Albert Lászlót Király Péter fivéremnek köszönhetően 1940-ben, egyetemi hallgató koromban ismertem meg; tőle sokat tanultam, szellemi fejlődésemre jelentékeny hatással volt, benne idősebb barátomat tiszteltem. A képét ma is magam elé tudom idézni: nem magas, jó felépítésű arányos termetű, mindig gondos, nevelő tanárhoz méltó öltözködését, sietős lépteit, amint a Kálvária úti lakása felé halad. 1945-ben, amikor testvéreimmal a szülői örökölt házba Karcagra költöztünk, Arany Bercitől Pozsonyban elköszöntünk. Ő tudta, hogy neki ott hivatása van, és azt teljesíteni fogja.

Amikor börtönévei után először találkoztunk Pozsonyban, azt mondta: „Ti odaát minket cserbenhagytatok.” Később talán megenyhült; előttem áll emlékeztetőül a tőle budapesti tartózkodása idején ajándékba kapott tömörüveg váza.

Arany A. Lászlót 1945 után magyar ellenlábasai, ellenfelei irigységből, politikai indítékokból alaptalanul rágalmazva, szerették volna a szlovák hatalomnak bűnbakként odadobni, ám szlovák barátainak is köszönhetően, sikertelenül. A Kassai Kerületi Bíróság 1990-ben hozott határozata után, amely a Magyar Népi Szövetség tagjai ellen hozott ítéletet semmissé nyilvánította, újra megismételhetjük, amit az 1946-ban folyt igazolási eljárásban megállapítottak, hogy ti. Arany A. Lászlónak „nincs/nem volt bűne”. De azt is kijelenthetjük, hogy magyarként és emberként is volt/van számos érdeme.

KIRÁLY TIBOR

Jegyzetek

¹ *Emlékkönyv Arany A. László tiszteletére*, szerk. Tóth Károly és Végh László, Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorlya–Šamorin, 2007, 556 o. Hátlap.

² A *Hívebb emlékezésül...* c. munka erről részletes irodalomjegyzéket közöl. Külön figyelmet érdemelnek például Janics Kálmán, Fábry Zoltán, Mórócz Károly, Peéry Rezső, Balogh Sándor, Szarka László munkái, a szép-irodalmi művek. L. „*Hívebb emlékezésül...*” Csehszlovákiai magyar emlékiratok és egyéb dokumentumok a jogfosztottság éveiből 1945–1948. Összeállította, közléstesi, a szöveget gondozta, valamint az előszót, a *Kis történelmi kronológiát* írta, a mutatókat készítette Tóth László, Kalligram Könyvkiadó Pozsony, 1995, 341 o. Esterházy Jánosról L.: Esterházy Lujza: *Szívek az ár ellen*. Püski Kiadó 230 o.

³ Mindszenty József: *Emlékirataim*, 4. kiadás Budapest, 1989, 146–147 o., L. még *Pásztorlevél a deportálásokról*. In: Mindszenty József: *Hirdettem az igét*. Vaduz, 1982, 160–163 o.

⁴ *Jogfosztó jogszabályok Csehszlovákiában 1944–1949*. Szerk. Szarka László, Komárom, 2005. A magyarok elleni állami intézkedések, aktusok jegyzékét, kronológiáját L. még *Hívebb emlékezésül* 178–208. o.

⁵ Lásd erről Szarka László *Kisebbségi önvédelem Csehszlovákiában*, a Magyar Demokratikus Népi Szövetség 1945–1949. In: *Emlékkönyv* 505–514. o.

⁶ Lásd különösen Simon Attila: *Arany Albert László élete és kora*. In: *Emlékkönyv* 15–50. o., illetőleg 36. és köv. oldalak. Bukovszky László, Arany Albert László és a Csehszlovákiai Magyar Népi Demokratikus Szövetség, *Emlékkönyv* 83–108. o., illetőleg 99. és köv. oldalak. A *Reform* című lapban Krausz Zoltánról közölt írásnak a szerző Mattheidesz Konrád a következő címet adta: *A felvidéki Mindszenty-per – így lett „ügy” Krausz Zoltánból*, mert összefogtak a testvéri diktatúrák.

⁷ Az elsőfokú ítéletet közli teljes terjedelmében a *Hívebb emlékezésül...* című munka a 255–277. oldalakon. Az idézett ítéleti részt L. a 274. o.-n.

⁸ A Népi Szövetségről értékelő ismertetést közöl Tóth László a *Hívebb emlékezésül...* c. kötet 21–22. oldalán, illetőleg Szarka László: *Emlékkönyv* c. kötet 505–514. oldalon.

⁹ Hajdú Péter (1923–2002) nyelvész az MTA r. tagja, ez írás szerzőjének 1998 májusában megküldte az Arany A. Lászlóra vonatkozó nála lévő iratokat, köztük a legfőbb ügyészhez címzett itt idézett beadványtervezetet.

¹⁰ A Hajdú Péter által átadott eredeti irat.

¹¹ Király Péter: *Arany A. László tudományos törekvései*. In: *Arany A. László Emlékkönyv* Nyitra, 1993, szerk: Sándor Anna, A Szlovákiai Magyarok Anyanyelvi Társaságának kiadványa. 7–12. o.

¹² A magyar vezetők fiú- és lánykollégiumot alapítottak középiskolás és egyetemi diákok számára, ezekbe jöttek, itt laktak Arany A. László kezdeményezésére is tanulók, Zóboraljáról, Szepességről, Kelet-Szlovákiából.

¹³ Ld. a már korábban ismertetett művet.

¹⁴ Hajdú Péter: *Wiener Wahl* (Arcképek-Tények-Állapotok). Megjelent in: *Nyiri Antal 90 éves* szerk. Büky L. Szeged, 1997, 94–108 o.

¹⁵ Hajdú Péter által megküldött eredeti irat.

¹⁶ Krausz Zoltán: *Már vártalak... egy kortárs önvallomása*. In: *Emlékkönyv*, 1993, 14. o.

¹⁷ L. Simon Attila i. m.: 37. illetőleg 49. o Aranyt a haláláig az otthonában a Vajner család gondozta

¹⁸ Krausz Zoltán: *Már vártalak*. In: *Emlékkönyv* 1993, 15. o. A szerkesztő megjegyzése: „Szomorúan vettük a hírt, hogy ez év októberében Krausz Zoltán elhunyt.”